

Fulls de la Revista

Sumari

L'olor del vas horacià
a la ciutat dels llibres
MARIÀNGELA VILALLONGA

7 essències
M. ANTONIA GRAU I ABADAL

Oda al jo postmodern
BORJA VILALLONGA

L'Empordà en estat pur
FRANCESC MONTERO

Apunt del natural
ENRIC ANSESA

Albert Aparicio,

il·lustrador d'aquests Fulls, va néixer a Barcelona l'any 1979 i resideix a Capmany (Alt Empordà) des de l'any 1988. Fa poc que ha instal·lat el seu estudi a Figueres. Després d'haver iniciat disseny gràfic a Barcelona, va cursar l'especialitat de pintura a l'Escola d'Art d'Olot durant els anys 1998-2002. Ha treballat als tallers de l'aquarellista David Macay i de l'escultor i ceramista Pep de la Rubia. Ha participat en exposicions col·lectives i ha realitzat tres exposicions individuals: a la sala temporal del Museu Comarcal d'Olot l'any 2003, al Consell Comarcal de Figueres l'any 2005 i a la Fundació Valvi de Girona l'any 2007.

L'olor del vas horacià a la ciutat dels llibres

Mariàngela Vilallonga

Les paraules que segueixen tracten de la fortuna d'una frase horaciana a la ciutat dels llibres. O el que és el mateix, parlen de tradició clàssica, fent un salt del segle XV al segle XX, amb una coda al segle XXI, a través de dues obres de la literatura produïda a Mallorca: les cartes llatines de l'humanista Arnau Descós i la prosa autobiogràfica *La minyonia d'un infant orat*, de Llorenç Ribera, amb una menció del darrer poemari de Narcís Comadira. Les obres seleccionades presenten referències als clàssics llatins que les acosten, que

.....

mostren que els clàssics llatins agraden i són recreats per sobre de modes, d'estètiques, i de segles.

Comencem per Arnau Descós. Va ser poeta en llatí i en català, també va ser lul·lista, però a més va escriure un dels corpus epistolars més importants de l'humanisme català. Descós pertanyia a una il·lustre família mallorquina que el va enviar a Nàpols, on va estudiar humanitats. Entre els humanistes amb els quals va mantenir amistat podem mencionar Esperandeu Espanyol, regent de la càtedra lul·liana de Mallorca des de 1481, i Jeroni Pau, l'humanista més important del quatre-cents català.

Coneixem sobretot la correspondència llatina que Descós va mantenir amb el seu amic Bernat Boïl. En aquestes cartes de Descós hi trobem referències i citacions d'autors clàssics, com Horaci, Virgili, Ovidi, Properci, Ciceró, Quintilià, Tàcit, Sèneca, Marcial, Persi o Juvenal, i també d'autors cristians, com sant Agustí i sant Jeroni o del mateix Ramon Llull. En algunes ocasions les referències als clàssics serveixen de pretext per escriure l'epístola, però molt sovint són únicament i exclusiva un ornament de la carta, i encara poden ser utilitzades per donar consells i difondre els ideals dels *studia humanitatis*.

Amb les seves cartes Descós dibuixa un fresc de la societat intel·lectual de la Mallorca del segle XV, el món dels humanistes i les seves relacions amb l'exterior. Per fer-ho se serveix de la veu dels autors llatins que més s'estima, els fa parlar per ell o simplement utilitza les seves paraules perquè s'hi identifica plenament. Tant és així que la biografia del seu amic Boïl suggereix a Descós un munt de similituds amb la biografia de l'autor llatí Ovidi. Es tracta del moment en què Boïl viatja amb Colom cap a Amèrica, al Carib, per fer-se càrrec del primer vicariat general de les Índies Occidentals. Descós estableix un paral·lel entre aquest viatge i el d'Ovidi cap a l'exili, i no s'està d'utilitzar les paraules d'Ovidi a les *Tristia*, fent-les seves enmig del seu propi discurs, o copiant per al seu amic les paraules textuais d'Ovidi.

Fixem-nos en Llorenç Riber, escriptor, traductor i estudiós nascut a Campanet l'any 1881 i mort al seu poble el 1958. Va ser deixeble de mossèn Alcover i amic de Costa i Llobera. M'interessa la seva obra *La minyonia d'un infant orat*, un retrat idíl·lic de la Mallorca rural de final del segle XIX. L'autor encapçala el seu text amb aquella famosa frase d'Horaci, *Ep.* II, 39: «Nemo adeo ferus est ut non mitescere possit». Així és que la presència dels clàssics llatins hi és declarada des d'un primer moment. Riber va escriure aquesta autobiografia de la seva infantesa ja en

l'edat madura, quan ja havia arribat a la ciutat dels llibres, quan ja havia conegut, llegit i traduït Virgili, amb un bagatge cultural immens i intensament viscut que el feia reflexionar sobre el camí que des de nen havia seguit per arribar-hi. Era el seu viatge iniciàtic a través dels clàssics. Escribia per recordar el seu passat primer, però amb el filtre de tot el que havia après després.

A l'obra hi són esmentats Virgili, Claudià, Juvenci, Tibul, Marcial, Curci, Ovidi, Ciceró i Horaci, tal com acabem de veure. L'autor que hi apareix en més ocasions és Virgili, de qui s'esmenten fragments de totes les seves obres: de les *Bucòliques*, de les *Geòrgiques* i de l'*Eneida*. No en va Riber havia traduït al català i en vers l'obra completa del mantuà. Però és una obra de Ciceró, les *Tusculanes*, un dels tres llibres dels quals diu Riber: «han passat per la meua ànima i l'han llaurada com si fos un camp i l'han deixada sembrada i fèrtil»; és un dels tres llibres pel qual sent «una preferència invariable», i el seu autor, un dels escriptors per qui sent «un inalterable gust».

Ara em voldria fixar en una carta que Descós va escriure pels volts de 1494 a un seu nebot, Francesc Descós, que als deu anys d'edat estava estudiant al col·legi lul·lista del Puig d'Inca. El nen havia escrit dues cartes al seu oncle amb la intenció que aquest se l'emportés a ciutat a passar les vacances de Nadal. Descós estava carregat de feina i no havia pogut contestar la primera carta. A la segona li respongué que calia estudiar sense descans per tal de no donar peu als antilul·listes de criticar l'escola d'Inca, per poc severa. Així que el nen no va poder marxar, perquè tant el seu preceptor com els seus condeixebles romangueren allà

durant aquelles vacances de Nadal, i al petit Francesc li va caldre aprendre no només de la seva «doctrinam sed etiam uitae integritatem et optimos atque sanctissimos mores, ut idem Ecclesiasticus inquit». I és precisament aquesta autoritat i aquesta sensatesa que ha de tenir la figura del mestre la que Descós recomanava al seu jove nebot que cultivés, i també que defugís tot allò que no fos assenyat. La carta conclou amb aquests mots que he traduït al català: «perquè com diu el nostre amic Horaci: “la gerra servirà per llarga estona el perfum que una vegada l’omplí quan era nova”. Per això Quintilià diu: “Aleshores, doncs, s’ha d’intensificar l’atenció, de manera que d’una banda la puresa de vida del mestre guardi de qualsevulla ofensa els anys tendres, i la seva serietat allunyi els més fogosos de la dissipació”. Adéu». Descós acaba, doncs, amb uns versos de l’*Epístola* I, 2, 69-70 d’Horaci i amb un fragment de Quintilià II, 2, 3.

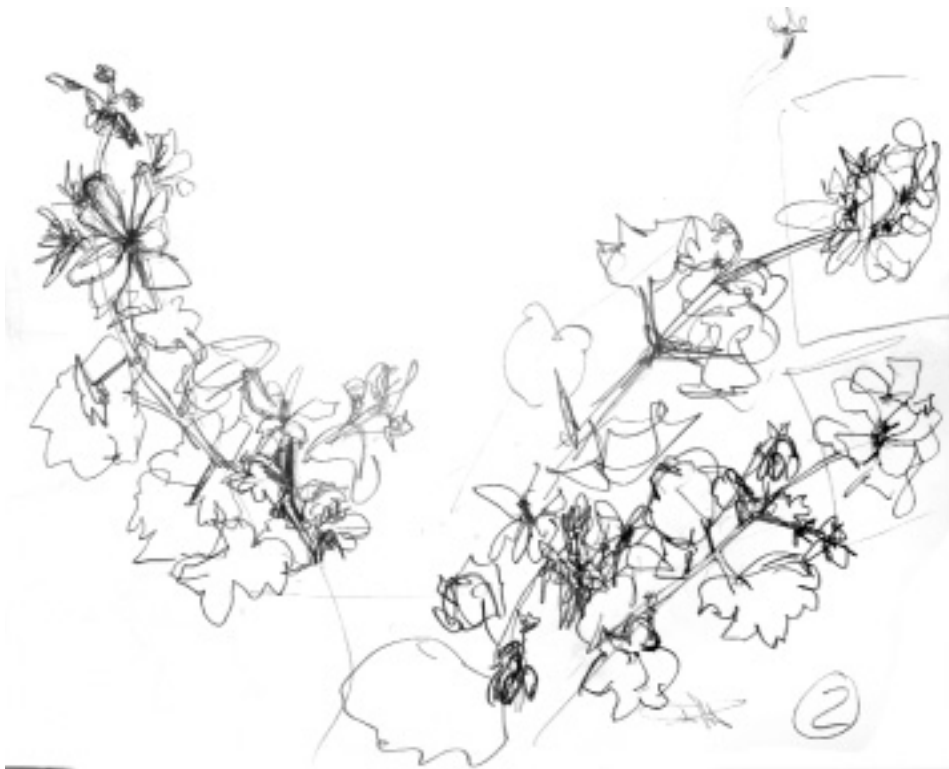
Llorenç Ribera esmenta els mateixos dos versos d’Horaci a l’inici del darrer capítol de *La minyonia*, aquell que porta el títol «A la ciutat dels llibres» i on, com deia abans, es refereix a les *Tusculanes* de Ciceró com un dels tres llibres que li han deixat una petja més profunda. El capítol comença així: «Diu Horaci, el poeta llatí, mestre de les sentències, *que el vas conserva molta estona l’olor de la primera*

substància que s’hi abocà. Hi ha llibres que passen per damunt l’ànima com la carícia errant d’una aroma i la deixen embaumada per sempre.»

Com es pot veure, la frase d’Horaci (la cursiva és meua) és recreada per Ribera en aquesta seva obra, publicada per primera vegada l’any 1935. Els versos horacians diuen en llatí (que és tal com Descós els transcriu): «quo semel est imbuta recens servabit odorem / testa diu». La traducció que n’he donat en la carta de Descós és la que es pot llegir en l’edició de les *Sàtires i epístoles* d’Horaci, publicada per la Fundació Bernat Metge l’any 1927, en versió precisament de Llorenç Ribera. A diferència d’altres citacions que apareixen a *La minyonia*, preses textualment de les versions dels clàssics llatins que el nostre autor havia publicat, en aquesta ocasió Ribera va refer la frase i la va inserir dins del seu discurs, perquè se l’havia fet seva.

Descós aplica la frase als professors, Ribera l’aplica als llibres. No són professors i llibres els que ajuden a formar el caràcter de les persones? Professors i llibres ens ajuden a créixer, enriqueixen la nostra formació i modifiquen el nostre pensar. Conscientment o inconscient, els ensenyaments rebuts de professors i llibres romanen per sempre dins nostre i formen el tresor dels records conservats i el

tresor dels records oblidats de què parla l’hel·lenista francesa Jacqueline de Romilly en el seu lluminós treball *El tresor dels sabers oblidats*. Deu ser una d’aquelles veritats que podia ser admesa a començament del segle XX, com digué Ribera, o a les acaballes del segle XV, com assenyalava Descós. A *Llast*, el darrer recull de poemes de Narcís Comadira publicat el mes de gener de 2007, enmig de poemes originals, hi podem llegir «M’hi faig meus set poemes de Catul», i unes pàgines més endavant: «Hi escric en català l’oda 30 del llibre III d’Horaci». Pot haver canviat el nostre entorn més immediat, però els mots lúcids dels clàssics resten inalterables.

7 essències

Perquè sí

T'estimo sense cap per què. Et vull
mentre es fon la rosada amb la llacuna,
mentre el fontinyol declina ma set.
Ets la llàntia del meu cau fet de llana.

T'agombolo i fas el pler sens fretura
i baixes, alegre, pel caminal.
De les nits tens aquella llum blavissa
i al rostre el tacte de la mandarina.

Amb pacte de lluna del sol t'allunyo:
el temps i el vent no obliden certs destrets.
Et duc als palmells com una llavor

i et deixo dormir al tronc dels mussols.
Tens l'aigua i la fruita i llesques de pa.
Saps? Visc car m'agrada veure't brostar.

Vas venir de molt lluny.
Ancestralment em penso
que ja m'estimaves. No sé
quina grisa romaguera
ens ha esgarrinxat el tou
de les cames i els turmells.
No sé de quina platja
eixirà la nostra barca.

Lluny, al centre de l'espai
negre i viu entre els estels
suren fustes velles, missatges
i uns remes partits. La nostra sort
al dolç vaivé de les aigües.

Primer aiguafort

El vi sobre la taula de la nostra casa
humil, amb les tovalles de sempre, sargides,
grises i amb grans quadres blaus, fetes per la mare
des del pedal de la màquina de cosir.
El vi blanc del pare entre el sífó i la gasosa.
La mare repenja a la cintura florida
el pa rodó, bocaterros, i hi fa una creu
amb el ganivet de serra. Així estigmatitza
la misèria, la gana i els bombarders
que li feien llençar-se pels carrers a terra
en aquella guerra que cap infant no entén
quan torna de l'escola, cartereta en mà.
Ara el vi fa mirar-nos als ulls, parlar i riure
i, als pares, per uns breus moments els fa oblidar
els pous de pena, tanta pena amuntegada
sota fulles grogues pel vent de la tardor.

El segle XXI! On l'home nou,
el Compassiu? No veig sinó
el vellíssim, avorridament clònic,
que desenterra abjectes rituals.

TAFUR

BRAU

Com puc oblidar els teus ulls envidrats
de sofriment? Ulls de no entendre
RES.

Si poguessin entrar, com jo puc,
fàcilment, al teu pensament sense paraules...

Tu, gitat, reclinat sobre l'herba
flaires el verd juganer entre les potes.
Feliç i benigne a la prada, banyes
en sol la teva pell lluent d'atzabeja,
fins que uns braços t'aboquen a la plaça,
al circ, i de prompte la teva pau

..... M. Antònia Grau i Abadal

es trasmuda –diuen– en perill.
El teu esguard pregunta fixat enfront,
al pou d'aigua negra de l'home.
La sang que perboques em sotrageja.
No. No puc mirar-te.

Quinze dagues m'oprimeixen l'estómac.

Indòcil, tossuda, incivilitzada,
sens cap més patrimoni que una essència
de dona, pertanyo a la versió
no oficial de la vella Història,
la dels qui mai guanyen. I bé en pago el tribut.
I tanmateix he respirat la llum
i n'he sentit, inequívoc, el tacte.
Un dolç privilegi si, finit el camí,
no hi ha cap tornada possible.
Només un salt al buit amb els ulls closos.

Una cadira t'esperava

(Al meu alumne Gerard Triola, amb tot el meu amor)

Un somriure murri.
La mirada baixa
de trapella que es vol fer perdonar.
No feies els deures, no.
Però eres un salze
tan agarrat a la vida!
El teu somris era una brisa
molt prima, que acollia, calmava...
Qui te'l va desdibuixar?
Aquest devenir pragmàtic
que ens mata la mare, la Terra,
ens fa pegar enmig de les ombres
massa cops de pal de cec.
Ens duu a la deriva.

Sense tu se'ns va buidant
la motxilla dels somnis.
Sense tu, el nostre món
ja quasi ha perdut
totes les rondalles.

I que buida respira l'aula!

Les últimes lletres

Oda al jo postmodern

PIJOAN, Joaquim.

Sayonara Barcelona.

Edicions Proa.

Barcelona, 2007.

234 pàgines.

La darrera novel·la guanyadora del premi Sant Jordi, *Sayonara Barcelona*, de Joaquim Pijoan, no és una obra que pugui deixar indiferent. Pijoan, col·laborador habitual d'aquesta *Revista de Girona* de molts anys ençà, apareix amb aquest clam contra el simplisme i el pensament fort i modern després de molts anys de silenci editorial, atès que la seva darrera obra, *Somni* (honorada amb el premi Documenta), data de 1982. D'antuvi, la temàtica pot semblar típica i ben convencional: un frustrat artista retorna a Catalunya vint-i-cinc anys després d'haver-la abandonada a la francesa en assabentar-se que la seva companya esperava un fill seu. Més enllà d'aquest relat s'amaguen dos desplegaments: el jo de Pijoan i la filosofia postmoderna. En realitat, la postmodernitat solament és l'articulació cognitiva de Pijoan, plenament reflectida a l'obra, per la qual cosa es podria convertir en una part integrant qualsevol del jo. Tanmateix, aquesta filosofia de vida tan purament eixida d'una obra de Lyotard impregna cada acció, cada pensament, cada descripció i cada crítica —ferotge, però encertadament real i realista— vers la Barcelona de la imatge i el disseny. La desfilarada esplèndida i ben construïda de personatges que passen per les pàgines de *Sayonara Barcelona* són còpies de Joaquim Pijoan amb configuracions diferents; és a dir, l'autor accentua trets particulars propis a la majoria de personatges: des de l'artista eremita que és Quim fins a l'antiprotagonista d'Abraham Z., passant pel Basquiat del Llobregat, Màrius, Mariona o el narrador de les mil cares que apareix amb ulleres fosques en alguns passatges, i amb *El Periódico* en alguns altres.

La pragmàtica actitud d'Abraham Z., començant i final en ell mateix, podria ésser emprada com un exemple d'individu postmodern, que ha sabut abandonar les ètiques de la convicció i abraçar l'ètica webberiana de la responsabilitat, tot bastint un pensament feble al voltant de la seva fi vital, que és una felicitat inabastable per a la condició humana. L'escenari per a aquesta declaració vital de Pijoan s'embolcalla en un ambient d'art sublim i sublimat que serveix de pausa entre la gran abstracció descriptiva que l'autor fa de la seva Barcelona d'adopció. Igualment, el seu Japó sentimental és descrit i presentat a través de les vivències del protagonista i la seva no revelada companya vital, que és Michimi, destinatària de mantes cartes escrites i llegides a la novel·la. Tot i l'exhaustió dels coneixements presentats a l'obra per part de Pijoan, les passejades pel món de l'art o per un Japó molt característic es converteixen en una entranyable i càlida capbussada al món mental de Pijoan. En suma, *Sayonara Barcelona* és el millor retorn imaginable —o no— d'un Joaquim Pijoan que alguns no vam acabar de perdre mai, tronés o pedregués.

Borja Vilallonga

L'Empordà en estat pur

SALVATELLA, Josep M.

Empordà: alga i ginesta.

Brau Edicions.

Figueres, 2006.

222 pàgines.

El nou llibre de Josep M. Salvatella, publicat per Brau Edicions, no suposa cap trencament amb la seva trajectòria literària anterior, però això no és precisament un demèrit, sinó tot el contrari. El títol delata la poca novetat de la temàtica del volum, però el contingut justifica la seva aparició. Aquest és un llibre que parla de l'Empordà, sense embuts, i de nosaltres mateixos, tal com som.

Ens trobem davant d'una bona mostra de composicions que il·lustren l'Empordà des d'una òptica nostàlgica, però al mateix temps irònica i desacomplexada. Com la gran majoria de reculls d'articles apareguts anteriorment en premsa —en aquest cas al setmanari *Empordà*—, es tracta d'un volum heterogeni, i per això l'autor de *Planes de l'Empordà*, *Sol ponent* o *Rodes i Creus*, entre d'altres, l'estructura en sis parts, que responen a àmbits temàtics diferenciats. Des del marc general català i empordanès, ens endinsem al cor de la Costa Brava per tractar temes propis de Llançà, localitat de la qual l'autor va ser alcalde durant vint-i-quatre anys. Salvatella la coneix bé, i la seva ploma té prou talent i capacitat expressiva per fer-nos sentir com si ens trobéssim enmig de l'aiguabarreig de gent un dia de mercat, o fer-nos notar la salabror de l'aire a la solitària platja del Port a primera hora del matí. A continuació, l'autor expressa, a través del record d'anècdotes viscudes, una nostàlgia que ja s'ha convertit en lloc comú a l'hora de parlar de l'Empordà. Com passa tantes vegades, en el record el passat es veu millor del que potser realment va ser.

«Retrats i croquis» és la part dedicada a la memòria de noms propis destacats de la localitat, i dona pas a la penúltima part, en aquest cas composta d'articles sobre qüestions que en el seu moment van ser d'actualitat: desfilades de models de talles grans, l'estratègia per combatre el famós «turisme de borratxera», les conseqüències de la implantació de la llei antitabac... Finalment, unes senzilles postals de viatge clouen el volum.

Malgrat tot, i en contra del que podria semblar a primer cop d'ull, el conjunt conté una tesi de fons, expressada en dues idees fonamentals. En primer lloc, la reivindicació

constant dels pobles del vessant nord del cap de Creus com a part fonamental per al conjunt de la Costa Brava. I és que Llançà, com el Port de la Selva o la Selva de Mar, és terra d'artistes, de gent que ha apreciat la poètica dels seus mites i ha sabut percebre la plasticitat del seu paisatge, simbolitzada en l'abraçada entre la muntanya i el mar.

En segon lloc, la recurrència d'un *beatus ille* melangiós i enyoradís, típicament empordanès, que l'autor no pot evitar en recordar temps passats i que, d'altra banda, és habitual en aquest tipus de llibres panegírics d'un territori. És innegable que, mentre avancem, anem perdent allò que ens feia ésser diferents, característics, únics; però el més important és que, malgrat tot, ens hem de refer, no podem quedar-nos ancorats en aquests records. Com diu el mateix autor, som com som, i no s'hi val a plànyer-se.

Francesc Montero

